

Elmira Resić

INSTRUMENTAL S PRIJEDLOZIMA U BOSANSKOME JEZIKU

Omerović, Mirela, 2019. *Instrumental s prijedlozima u bosanskoj jeziku*. Edicija *Radovi*, knjiga XXII. Sarajevo: Institut za jezik

Knjiga *Instrumental s prijedlozima u bosanskoj jeziku* autorice Mirele Omerović predstavlja prerađenu doktorsku disertaciju odbranenu 2014. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Knjiga je objavljena 2018. godine u sklopu edicije *Radovi* Instituta za jezik Univerziteta u Sarajevu. Knjiga broji ukupno 251 stranicu, a sastoji se od pet poglavlja: 1. *Uvodna razmatranja (11–17)*, 2. *Dosadašnji opisi instrumentala (17–33)*, 3. *Semantička uloga instrumentala i odnos besprijedložnih i prijedložnih formi (33–40)*, 4. *Prijedložni instrumental (40–217)* i 5. *Zaključak (217–225)*.

Autorica analizira prijedložne instrumentalne konstrukcije na sintaksičkom i semantičkom nivou. Sintaksički, prijedložni instrumental se posmatra u sklopu nekoliko različitih sintaksičkih pozicija (instrumental koji dolazi u konstrukcijama u kojima su glagoli upravne riječi, u konstrukcijama sa supstantivima i adjektivima kao glavama sintagme te u sklopu složenog predikata uz glagole nepotpune semantike). Gramatičke funkcije instrumentala s prijedlozima pojavljuju se kao potklasifikacijski kriterij, dok se kao osnov klasifikacije uzima semantički kriterij. Semantička analiza instrumentala s prijedlogom zasnovana je na kognitivnosemantičkim principima. U knjizi su usvojena osnovna načela kognitivnih pristupa i primijenjena na konkretnim primjerima iz bosanskog jezika te su izvedeni zaključci o složenoj mreži značenjskih odnosa koje instrumentalne konstrukcije s prijedlogom pokazuju. Ovakav je pristup rezultirao klasifikacijom prijedložnih instrumentalnih konstrukcija. Naime, posmatrajući značenje kao kognitivni fenomen koji se pojavljuje kao shema ili kao varijanta, autorica govori o postojanju jezgrenog značenja instrumentala i značenja koja se ostvaruju u kontekstu (pojedinačni ostvaraji), a ova potonja mogu

se potpuno udaljiti od jezgrenog, ishodišnog značenja. Jezgreno značenje instrumentala najprije se ostvaruje kao značenje *sredstva*, a potom kao značenje *društva*. Pri tome, značenje društva ono je jezgreno značenje koje se uvijek ostvaruje u prijedložnoj formi instrumentala. Autorica se bavi prijedložnom formom instrumentala budući da prijedlozi posjeduju složenu mrežu značenja i da se ta značenja zasnivaju na prostornim konceptualnim predodžbama. Naime, koncept prostora postaje temeljni okvir za interpretaciju značenja prijedložnog instrumentala. Odnos između dva entiteta smještena u prostoru, od kojih se jedan posmatra kao lik prvog plana (*trajektor*), a drugi kao lik drugoga plana (*orijentir*), omogućava autorici uspostavljanje shematičnog *koncepta paralelizma* kao temeljnog koncepta koji je svojstven svim instrumentalnim konstrukcijama. Temeljne prostorne predodžbe svakako su osnova za analizu i onih značenjskih odnosa koji pripadaju nekim drugim domenama, jer omogućavaju pomjeranje značenja iz jedne domene u drugu. U vezi s konceptom paralelizma, ukazuje se na pojam *ekvidistance*, koja podrazumijeva stalnu i nepromjenjivu udaljenost između trajektora i orijentira.

U poglavlju *Uvodna razmatranja* (11–17) istaknuto je kako se u dosadašnjoj gramatičkoj literaturi padežnoj problematici posvetio značajan prostor te kako su gotovo svi zavisni padeži obrađeni u svojoj besprijedložnoj ili prijedložnoj formi. Osnovni je cilj ove studije da se utvrdi koje je jezgreno značenje instrumentala i kako prijedlozi utječu na semantičku interpretaciju instrumentala. Analiza je provedena na primjerima iz različitih stilova bosanskoga jezika, a temelji se na deskriptivno-analičkoj metodi. Autorica konstatira kako je padežna problematika zanimljivo jezičko pitanje od najranijih vremena pa sve do danas te kako je analiza padeža i njihovih značenja kroz historiju počivala na različitim teorijskim osnovama. Analizi instrumentalnih konstrukcija s prijedlogom u ovoj se studiji pristupa iz ugla savremenih kognitivnolingvističkih teorija, preciznije ugla kognitivne semantike, ali se donekle usvajaju i postavke M. Ivić, koja je vrlo detaljno obradila besprijedložni instrumental.

U poglavlju *Dosadašnji opisi instrumentala* (17–33) dat je pregled provedenih istraživanja o upotrebi i značenju instrumentala te je zaključeno kako se u gramatičkoj literaturi opisi instrumentala uglavnom svode na formalne i strukturne odrednice, dok je semantička dimenzija u potpunosti stavljena u drugi plan. Ipak, autorica izdvaja kao relevantne i za njeno

istraživanje naročito važne rezultate do kojih je došla M. Ivić u studiji *Značenja srpskohrvatskog instrumentala i njihov razvoj* (1954), a onda i B. Belaj i G. Tanacković Faletar, koji su u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2014) dali semantički opis svih zavisnih padeža. Naime, M. Ivić je, trgom strukturalističkih pristupa, uspostavila razliku između dva temeljna značenja instrumentala – značenja *oruđa* i *socijativnog* značenja – naglašavajući, pri tome, važnost odnosa koji se uspostavlja između agensa i instrumentalnog referenta. B. Belaj i G. Tanacković Faletar u potpunosti su primijenili savremene pristupe, koji se primarno zasnivaju na procesu konceptualizacije, pa se i značenja padeža posmatraju kao vrlo apstraktni koncepti, a svi se ti koncepti ostvaruju u okviru prostorne domene budući da je prostor onaj dio stvarnosti koji prvi omogućava percepciju i konceptualizaciju. Također, Belaj i Tanacković definiraju odnos između *scheme* i *varijante* kao temeljni za semantičku analizu pojedinačnih padežnih ostvarenja, što, zapravo, podrazumijeva razlikovanje između jezgrenog značenja (o kojem autorica govori) i specifičnih ostvarenja koja se udaljavaju od jezgrenog značenja. Osim spomenutih istraživanja, ukazano je i na važnost proučavanja padežne problematike u ruskome jeziku, a posebno zaključaka A. Wierzbicke i L. Jande. Obje autorice ukazuju na uvjetovanost i povezanost svih različitih značenja koja prijedložne instrumentalne konstrukcije mogu imati.

Treće poglavlje nosi naziv *Semantička uloga instrumentala i odnos besprijedložnih i prijedložnih formi* (33–40). U ovome se poglavlju govori o odnosu jezgrenog značenja instrumentala i prijedloga koji se pojavljuju uz instrumental. Polazeći od poznatih interpretacija instrumentala kao padeža kojim se označava sredstvo ili društvo, konstatirano je da se jezgreno značenje ovoga padeža zaista realizira ili kao značenje sredstva ili kao značenje društva. Pri tome, konstatacija M. Ivić kako se značenje društva ekskluzivno ostvaruje prijedložnim formama ne prihvataju se u potpunosti. Kako autorica ističe, postoje konstrukcije koje se nalaze između kategorije društva i kategorije sredstva, a koje se mogu definirati kao *proksimativni instrumental*. Temeljna razlika između prijedložnog i besprijedložnog instrumentala odnosi se na predodžbu prostorne udaljenosti instrumentalnog referenta od agensa (odnosno trajektora od orijentira) – kod besprijedložnog instrumentala ta je udaljenost defokusirana, dok je kod prijedložnih konstrukcija udaljenost minimalna.

Četvrto poglavlje, *Prijedložni instrumental* (40–217), centralno je poglavlje u knjizi i u njemu je dat pregled svih instrumentalnih konstrukcija s prijedlozima i izvršena njihova klasifikacija po semantičkim i sintaksičkim kriterijima. Instrumentalne konstrukcije podijeljene su, najprije, prema prijedlogu s kojim se ostvaruju (*sa, pred(a), za, nad(a), pod(a), među*), te prijedložni izrazi: *u vezi s, u skladu s, u suprotnosti / opreci / protivrječnosti s, u poređenju / usporedbi / poredbi s, istovremeno / istodobno, uporedo / naporedo / paralelno s, zajedno / skupa s / u društvu s, u saradnji / suradnji s*), a zatim je svaka konstrukcija opisana s obzirom na značenje koje može iskazivati. Instrumentalne konstrukcije s prijedlogom *sa* najbrojnije su i u ovim se konstrukcijama ostvaruje jezgreno značenje instrumentala – značenje *društva*. Socijativne instrumentalne konstrukcije podijeljene su na nekoliko podtipova – ti su podtipovi nastali kao rezultat različitih sintaksičko-semantičkih osobina glagola koji uspostavljaju vezu između nominativnog i instrumentalnog referenta. Osim socijativnih instrumentalnih konstrukcija, prijedlog *sa* oblikuje i druge konstrukcije – sve su one objedinjene konceptom paralelizma i uspostavljanjem određene veze između nominativnog i instrumentalnog referenta, koja se primarno zasniva na uočavanju prostornih odnosa, a zatim prenosi u neke druge domene. Zanimljive su agentivne konstrukcije u kojima se značenje agensa, umjesto očekivanog nominativa, obilježava instrumentalom, koji se pojavljuje kao gramatičko-semantička dopuna (*Krenulo je loše s proizvodnjom automobila : Proizvodnja automobila je krenula loše*). Također, važno je spomenuti i konstrukcije u kojima je jezgreno značenje *sredstva* (iako se uobičajeno realizira u besprijedložnom instrumentalu) iskazano prijedložnom formom. Autorica naglašava kako je riječ o rubnom ostvarenju ovog semantičkog tipa i kako se ovakve instrumentalne konstrukcije približavaju medijativnom značenju budući da osim sredstva označavaju i 'omogućivača' radnje. Osim instrumentalnih konstrukcija s prijedlogom *sa*, analizirane su konstrukcije s prijedlozima koji primarno označavaju prostorne odnose (*pred, za, nad, pod, među*). Ovakve konstrukcije ostvaruju se u okviru naročite značenjske jezgre instrumentala, koja se naziva *proksimativnim instrumentalom* (termin preuzet od L. Jande). Kod *proksimativnog instrumentala* prostorni se odnos temelji na komponenti orijentacije nominativnog referenta prema instrumentalnom, pri čemu je ta orijentacija neprecizna (za razliku od konkurentnih genitivnih prijedložnih konstrukcija s prijedlozima *ispred, iza, iznad, ispod, između*). Od navedenih prijedloga najzanimljiviji je prijedlog

pod jer omogućava najviše značenjskih ekstenzija, ali je osnovna odlika svih instrumentalnih konstrukcija s ovim prijedlogom prostorna nadređenost instrumentalnog referenta u odnosu na nominativni. Pored instrumentalnih konstrukcija koje su realizirane s prostim prijedlozima, analiza je obuhvatila i konstrukcije u kojima s instrumentalom dolaze složeni prijedlozi kao skupovi zahvaćeni, u manjoj ili većoj mjeri, procesom gramatikalizacije. Budući da svi navedeni složeni prijedlozi u svojoj strukturi imaju prijedlog *sa*, na semantičkoj razini bivaju dovedeni u vezu sa socijativnim značenjem instrumentala. Kod ovakvih je konstrukcija preslikavanje iz prostorne domene u neku drugu, apstraktniju domenu vrlo uobičajeno te se, zapravo, radi o njihovoj metaforičkoj povezanosti. Za razliku od instrumentalnih konstrukcija s prostim prijedlozima, ove sa složenim prijedlozima ne pokrivaju sve sfere jezičke upotrebe, već se susreću u pojedinim stilovima.

Nakon *Zaključka* (217–222) slijedi obiman popis izvora i literature te Registar imena i Registar pojmova.

Autorica je pokazala da su sve instrumentalne konstrukcije, bez obzira na značenjska udaljavanja i transponiranje značenja iz jedne domene u drugu, zaista objedinjene konceptom paralelizma i da su prijedlozi jedinice koje dodatno usložnjavaju značenjsku mrežu instrumentala budući da svojom semantikom profiliraju nova značenja instrumentalnih konstrukcija i dovede do manjeg ili većeg udaljavanja od jezgrenog značenja.

Na kraju, knjiga *Instrumental s prijedlozima u bosanskome jeziku* autorice Mirele Omerović predstavlja vrlo značajan doprinos proučavanju padeža u bosnistici, posebno s obzirom na činjenicu da autorica uspješno primjenjuje savremene pristupe utemeljene na semantičkim osobinama i daje detaljnu klasifikaciju instrumentalnih konstrukcija s prijedlozima uzimajući u obzir osnovno značenje instrumentala i sve značenjske ekstenzije. Ova će knjiga biti od koristi svima onima koji se zanimaju za padežnu problematiku i primjenu kognitivnih principa u proučavanju padežnog sistema.